

Grammatica speelt binnen het vreemdetalenonderwijs een ondersteunende rol bij het verwerven van communicatieve vaardigheden. Maar hoe ziet dat er nu concreet uit in de onderbouwleergangen Duits? De resultaten van onderzoek daarnaar bieden docenten Duits steun bij de keuze van nieuw onderwijsmateriaal. De aanpak voor Duits is ook toepasbaar op andere moderne vreemde talen.

GRAMMATICA IN ONDERBOUWLEERGANGEN DUI TS

MARJON TAMMENG A-HELMANTEL

Nederland kent geen vaste traditie als het gaat om leerganganalyse. Grondige analyses van de positie die grammatica inneemt binnen leergangen Duits, stammen uit de jaren negentig van de vorige eeuw (Bouwens & Oud-de Glas, 1991, die ook naar leergangen Engels en Frans keken, en Kwakernaak, 1996). In dit artikel worden vijf actuele onderbouwleergangen voor het schoolvak Duits onder de loep genomen. Het betreft hier alle leverbare leergangen Duits op de Nederlandse markt: *Neue Kontakte*, *Na klar*, *TrabiTour*, *Salzgitter heute* en *Mach's gut*. De geselecteerde lesboeken betreffen de tweejarige editie voor havo onderbouw.

Voor deze leergangen is nagegaan welke keuzes uitgevers maken als het gaat om grammatica in de gedrukte werkboeken, die voor de gebruikers in alle gevallen de basis en het uitgangspunt zijn op het pad door de leergang. De digitale ondersteuning die uitge-

vers tegenwoordig leveren bij de leergang, is niet in het onderzoek meegenomen. Het digitale materiaal is niet voor iedereen zonder meer toegankelijk, wordt niet door alle leerganggebruikers in gelijke mate ingezet en het wordt makkelijk aangepast of aangevuld.

De vijf leergangen blijken op verschillende punten behoorlijk te verschillen.

Kwalitatieve aspecten

De makers van de leergangen hebben keuzes gemaakt op bepaalde aspecten, die kunnen worden ingedeeld in kwalitatieve en kwantitatieve. Onderzochte kwalitatieve aspecten zijn de *plek* die grammatica binnen een hoofdstuk toebedeeld krijgt, de *instructievorm* en de *mate van geïntegreerdheid*.

Alle leergangen bieden in elk hoofdstuk grammatica aan, maar de positie ervan binnen het hoofdstuk verschilt. Sommige leergangen kiezen voor één of meer vaste plaatsen in het hoofdstuk, terwijl andere variëren.

Foto: Anda van Riet

Dit geldt zowel voor nieuw aan te bieden grammatica als ook voor herhalingsstof.

Daarnaast verschillen de leergangen in de instructievorm, te weten deductief of inductief. *Na klar* en *Neue Kontakte* bieden nagenoeg alle nieuwe grammatica inductief aan, terwijl *Salzgitter heute* en *Mach's gut* kiezen voor de deductieve aanpak. *TrabiTour* neigt ook naar de deductieve kant, maar biedt toch een groot aantal structuren inductief aan.

Een derde punt waarop de leergangen verschillen, is de mate waarin de grammatica geïntegreerd is, dat wil zeggen de mate waarin naar een geleide of vrije productieve opdracht wordt toegewerkt. In *Mach's gut* gebeurt dit nauwelijks en in *Salzgitter heute* slechts in beperkte mate. In de overige drie leergangen bereidt de grammatica de leerling voor op spreek- of schrijfofdrachten, die vaak geleid zijn.

Leergangen verschillen op nog twee kwalitatieve aspecten, namelijk *aanbiedingsmoment* en *portionering*.

Het vergelijken van deze aspecten blijkt lastiger. Dat vereist een grondigere studie van de afzonderlijke grammaticale structuren en de manier waarop die in de leergangen aangeboden worden.

Voor de trappen van vergelijking, modale werkwoorden en keuzevoorzetsels is in detail naar deze aspecten gekeken. Bij deze drie grammaticale structuren zien we dat de aanbiedingsmomenten verschillen, maar niet spectaculair. Wat betreft de grootte van de porties lijkt vooral *Neue Kontakte* te kiezen voor aanbieding in kleinere brokken.

Kwantitatieve aspecten

De onderzochte leergangen maken ook verschillende keuzes als het gaat om de hoeveelheid grammatica. Men moet dan denken aan het *totale aantal grammaticale structuren* dat een leergang aanbiedt, maar ook aan het totale aantal oefeningen en het *aandeel grammatica* daarbij. Bij dat laatste gaat het zowel om *eerste aanbiedingen* van een

	structuren	oefeningen	grammatica-oefeningen	percentage grammatica	herhaling
<i>Neue Kontakte</i>	62	660	138	20,9	165
<i>TrabiTour</i>	67	932	126	13,5	133
<i>Salzgitter heute</i>	74	591	147	24,8	89
<i>Na klar</i>	63	967	155	15,7	80
<i>Mach's gut</i>	86	680	170	25,0	100

Tabel 1. Kwantitatieve aspecten

structuur als ook om het herhalingsaanbod. Tabel 1 geeft de getallen voor de verschillende leergangen weer.

Het eerste kwantitatieve aspect betreft het aantal aangeboden grammaticale structuren per leergang. De meeste leergangen behandelen tussen 62 en 74 structuren, met als uitschieter *Mach's gut* met 86 structuren. Alleen laatstgenoemde komt in de buurt van de 102 structuren die de onderbouwleergangen tezamen aanbieden.

In de leergangen zijn alle oefeningen geteld. Het betreft hier alle wel of niet voorbereidende (deel)vaardigheidsoefeningen inclusief de grammaticale. Het aantal grammaticaoefeningen is ook nog apart vastgelegd. Om de leergangen objectief met elkaar te kunnen vergelijken is niet de telling in de lesboeken zelf gevolgd, omdat daar de omvang van de oefeningen uiteenloopt.

Daarom is een werkdefinitie voor de grootte van een oefening vastgesteld. Die heeft tot gevolg dat in sommige gevallen bestaande oefeningen voor meer dan één tellen en in andere gevallen voor minder.

Mach's gut valt op door het relatieve gewicht dat de leergang toekent aan grammatica: 25% van alle oefeningen zijn grammaticaoefeningen. *Salzgitter heute* neemt een vergelijkbare positie in met 24,8%. *TrabiTour* en *Na klar* bieden relatief weinig grammaticaoefeningen met respectievelijk 13,5% en 15,7%. *Neue Kontakte* bezet een tussenpositie met 20,9%.

De absolute aantallen grammaticaoefeningen geven echter een heel ander beeld. *Mach's gut* biedt met 170 grammaticaoefeningen weliswaar de meeste oefenstof, maar ook *Salzgitter heute* (147) en vooral *Na klar* (155) scoren hoog. Met name *Na klar* biedt naast de vele gram-

Grammatica is slechts een onderdeel van een totaalleergang en kan daarmee niet als hét beoordelingscriterium voor een leergang dienen

maticaoefeningen ook veel oefenstof voor de andere (deel)vaardigheden, evenals *TrabiTour*. De werkboeken van de twee havodelen van *Na klar* bevatten 987 oefeningen, die van *TrabiTour* 932, terwijl andere leergangen achterblijven met aantallen tussen ongeveer 600 en 700.

Ook als we kijken naar het aspect herhaling, blijken er opvallende verschillen tussen de leergangen te bestaan. *Mach's gut* biedt weliswaar, zoals we zagen, de meeste grammatica, maar biedt relatief gezien de minste herhaling: een grammaticale structuur wordt gemiddeld slechts 1,1 keer herhaald. Iets meer herhaling bieden *Na klar* (1,27 keer), *Salzgitter heute* (1,5 keer) en *TrabiTour* (1,98 keer). Spectaculair is hier *Neue Kontakte*: deze leergang biedt gemiddeld 2,66 keer per structuur een herhaling.

Alles op een rijtje

Deze analyse maakt duidelijk dat leergangen sterk verschillende keuzes maken als het grammatica betreft. Bij de kwantitatieve en in mindere mate de kwalitatieve aspecten kan een tweedeling in de markt vastgesteld worden. *Mach's gut* en *Salzgitter heute* kiezen vooral voor veel grammatica met relatief weinig herhaling en een deductieve aanpak. *Neue Kontakte* en *Na klar* verkiezen een inductieve en geïntegreerde aanpak. Zij geven grammatica relatief gezien minder ruimte, maar herhalen daarentegen de aangeboden stof wel vaak. *TrabiTour* neemt in alle opzichten een tussenpositie in.

Een waarschuwing is bij dit onderzoek op zijn plaats. Het biedt een grondige analyse van actuele leergangen Duits, maar kan geenszins als beoordeling van deze leergangen worden opgevat. Het laat zien waarin de onderzochte leergangen op het gebied van grammatica verschillen en waar overeenkomsten te vinden zijn. Voor andere (deel)vaardigheden worden echter in het geheel geen data verschaft en geen uitspraken gedaan. Grammatica is slechts een onderdeel van een totaalleergang en kan daarmee niet als hét beoordelingscriterium voor een leergang dienen. Voor de beoordeling van leergangen moet ten minste nog gekeken worden naar de andere (deel)vaardigheden, maar ook vele andere zaken als gebruiksvriendelijkheid, begrijpelijkheid voor

de leerling en extra (digitale) ondersteuning (voor een criteriumlijst zie Mondria & De Vries, 1987).

Het is duidelijk dat de docent Duits iets te kiezen heeft. Voor docenten die grammatica een belangrijk onderdeel van hun vak vinden, kan deze analyse helpen om kritisch naar het gebruikte en nieuw aan te schaffen lesmateriaal te kijken. Maar ook voor docenten van andere moderne vreemde talen kunnen de hier besproken aspecten, die zonder meer toepasbaar zijn voor hun schoolvakken, helderheid verschaffen over grammatica in hun leergangen. ■

Marjon Tammenga (<m.a.tammenga-helmantel@rug.nl>) is vakdidactica Duits aan het Universitair Onderwijscentrum Groningen (UOCG).

LITERATUUR

Primaire bronnen

- Burg, C. van der, Harbers, P., Ruijter, A., & Streutjes, M. (2002). *Salzgitter heute 1, (t)/havo/uvwo*. Utrecht/Zutphen: Thieme-Meulenhoff.
- Burg, C. van der, Harbers, P., Ruijter, A., & Streutjes, M. (2003). *Salzgitter heute 2, (t)/havo/uvwo*. Utrecht/Zutphen: Thieme-Meulenhoff.
- Custers, Ch., Heyse, J., & Kirsten, B. (2008). *Neue Kontakte 1-2 umbo thv* (5e ed.). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Custers, Ch., Heyse, J., & Kirsten, B. (2009). *Neue Kontakte 3 havo/uvwo* (5e ed.). Groningen: Noordhoff.
- Hollander, M. den. (2009). *TrabiTour havo/uvwo D-F*. Houten: EPN.
- Meijvogel, E., Baas, G., & Lehrner-te Lindert, E. (2007). *Na klar 1 havo/uvwo*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.
- Meijvogel, E., Baas, G., & Lehrner-te Lindert, E. (2008). *Na klar 2 havo/uvwo*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.
- Verhoeven, S., & Zwahlen, M. (2003). *Mach's gut. Basisvorming: Deel 1 havo/uvwo en umbo-t*. Baarn: NijghVersluys.
- Verhoeven, S., Linnemann, F., & Wal, H. van der. (2004). *Mach's gut. Basisvorming: Deel 2 havo/uvwo*. Baarn: NijghVersluys.
- Vinzelberg, A. (2007). *TrabiTour havo/uvwo A-C*. Houten: EPN.

Secundaire bronnen

- Bouwens, F., & Oud-de Glas, M. (1991). *Het vreemdetalenonderwijs in de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Kwakernaak, E. (1996). *Grammatik im Fremdsprachenunterricht: Geschichte und Innovationsmöglichkeiten am Beispiel Deutsch als Fremdsprache in den Niederlanden*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Mondria, J. A., & Vries, S. de. (1987). Leidraad voor het beoordelen van een leergang moderne vreemde talen. *Levende Talen*, 420, 256-259.

Mach's gut en Salzgitter heute kiezen vooral voor veel grammatica met relatief weinig herhaling en een deductieve aanpak. Neue Kontakte en Na klar verkiezen een inductieve en geïntegreerde aanpak